

ÜNİTE-5 Türk Sosyologları

Behice Boran ve İbrahim Yasa

1) BEHİCE BORAN

- ❖ Türk Sosyoloji Tarihi'nde, Toplumsal Yapı ve Değişme çalışmaları Mehmet Ali Şevki Bey'in Kurna Köyü incelemeleri ile başlar.
- ❖ Bu çalışma biçimi ve toplumun pratikteki haline odaklanılarak sosyoloji yapılması gereğini bize, bilindiği üzere, Türk Sosyolojisinde 'ilm-i içtima' mektebinin kurucusu Prens Sabahattin Fransız sosyolog ve dünyada ilk survey çalışmasını yapmış olan Frederic Le Play'den esinlenerek, bildirmiştir.
- ❖ Bu çalışma çerçevesinde, siyasi faaliyet ve görüşleri müstesna tutularak bir sosyolog olarak ele alınan Behice Boran, Türk sosyolojisinde 'ilm-i içtima' ekolünün bir üyesidir.
- ❖ Türkiye'ye sosyolojiyi tanıtan Ziya Gökalp, Durkheimci sosyoloji ile temellenen 'içtimaiyat' ekolünün banisidir.
- ❖ Bu ekol ile hem metodolojik hem de siyasi çözüm itibarıyla farklılaşan ikinci önemli ve sürekliliği devam eden ekol olan, 'ilm-i içtima' ekolünün kurucusu ise Prens Sabahattin'dir.
- ❖ II. Meşrutiyet döneminde, Osmanlının nasıl Batılılaşması gereğini bildirmek üzere devlete bir ideoloji hazırlama programı olarak Türkiye'ye giren sosyoloji, kendi içinde ekol farklılaşmasını gene siyasi çözüm noktasında yaşamıştır.
- ❖ Ziya Gökalp, Durkheimci sosyolojiyi yorumlayarak, sentezci ve milliyetçi bir formül önerirken Prens Sabahattin, toplumsal yapının pratikte dönüştürülmesi ile Türk toplumunun Batılılaşacağını savunur.

a) Toplumsal Tabakalaşma Çalışması

- ❖ Behice Boran, burslu olarak gittiği Michigan Üniversitesi'nde yaptığı doktora tezi mesleki hareketlilik ile ilgilidir.
- ❖ Boran, Alba Edwards'ın 'sosyo-ekonomik statü grupları' nı temel referans alarak, ABD'de 1910-1930 arası ücretli mesleklerde çalışan nüfusun, her bir on yılda, meslekler arasındaki akışkanlığını tespit etmeye çalışmıştır.
- ❖ Boran, meslek gruplarını sosyal tabakalar olarak ele alıp, bu toplumdaki tabakalar arası geçişliliğin nasıl olduğunu istatistik veri ve grafikler ile ortaya koymuştur.
- ❖ Boran, tezinde meslek gruplarının yaş kompozisyonunu karşılaştırarak, mesleki hareketliliği ölçmeye teşebbüs ettiğini, beyan etmektedir.
- ❖ Boran, tez raporunda önce mesleğin toplumsal anlamını kavramlaştırmıştır.
- ❖ Durkheimci bir tavır ile meslekleri toplumsal iş bölümü içinde fonksiyonel birlikler olarak tanımlar.
- ❖ Ona göre, mesleki farklılıklar insanlar arasındaki sosyal ilişkileri belirlediği için sosyolojik göstergelerdir.
- ❖ Boran, daha sonraki çalışmalarında da görüleceği üzere, Durkheim'dan Marksist sosyolojiye bir geçiş yaparak, mesleklerin fonksiyonel birlikler olmasının yanı sıra, mesleki ücretin insanların gelir kaynağı olduğunu ve bu ücret ile yaşam tarzları arasındaki farklılığın da belirlendiğini ifade eder.
- ❖ Mesleki farklılıklar dolayısı ile sosyal farklılıkları da beraberinde getirmektedir.
- ❖ Mesleki farklılaşma insanlar arasında ast-üst ilişkilerinin de belirleyicisidir.
- ❖ Mesleki farklılıklar, zenginliğin üretimi, dağıtımı üzerindeki kontrol pozisyonlarını da farklılaştırmaktadır.
- ❖ Boran, meslekleri Marksist anlamda bir sınıf şeklinde tanımlamaktadır.
- ❖ Boran, meslekleri hem toplum organizmasını oluşturan fonksiyonel birlikler olarak hem de toplumsal tabakalaşmada bir sınıf olarak ele almaktadır.
- ❖ Bilindiği üzere Marks, sınıfı üretim araçlarının mülkiyeti itibarıyla tanımlar.
- ❖ Boran, bu mülkiyet ilişkilerinin yerine zenginliğin ve üretimin kontrolü temelinde meslek gruplarını ele alır.
- ❖ Marks, üretim araçlarına sahip olanların daha üst bir sınıf oluşturduğundan bahsederken, Boran ise üretim ve dağıtım sürecinde kontrol sahibi olanları toplumsal hiyerarşinin başına koyar.

- ❖ Tez çalışmasının sonunda Boran, hipotezinin doğrulandığını beyan eder.
- ❖ Meslek gruplarının yaş dağılımı mesleki hareketliliği ölçmüştür.
- ❖ Buna göre, tarımsal nüfus endüstriyel nüfusa oranla daha yaşlı çıkmıştır.
- ❖ Böylece Boran, tarımsal sektörde mesleki hareketliliğin daha az ve bu gruptaki mesleklerin daha kapalı olduğu sonucuna varır.
- ❖ Endüstriyel sektördeki yaş yapısı ise daha gençtir.
- ❖ Bu da bu sektördeki mesleklerde hareketliliğin olduğunun bir göstergesi olarak ele alınır.
- ❖ Tarımsal sektörden endüstriyel sektöre doğru bir akış tespit edilir.
- ❖ Endüstriyel sektör içinde mal sahibi olan grubun yaş kompozisyonu ‘orta yaşlı’, mal sahibi olmayan grubun yaş kompozisyonu ise ‘genç’ tir.
- ❖ Bu da mal sahibi olan grubun daha kapalı olmayanın ise daha açık olduğunun bir göstergesi olarak ele alınır.
- ❖ Endüstriyel grupta, profesyonellerin yaş dağılımının daha yaşlı olması, bu meslek grubuna daha düşük meslek gruplarından bireysel sıçramaların işareti olarak ele alınır.
- ❖ Endüstriyel meslek gruplarının her ikisi de temel olarak açıktır
- ❖ Toplam ücretli meslek nüfus içinde; en genç grup olan 10-25 yaş arası satıcı ve çiftçi işçi grup, 15-35 arası yaş grubu yarı-nitelikli ve vasıfsız işçi grup, 20-35 yaş arası ise profesyonel meslek grubuna yoğunlukla dâhildir.
- ❖ Profesyoneller mesleklerin uzmanlaşma, eğitim gibi özellikler taşıması bu gruba aşağıdan gelenlerin sayısını azaltmaktadır.
- ❖ Meslek grupları içinde en yaşlı ve dolayısı ile en kapalı meslek grupları, endüstriyel ve tarımsal sektörlerdeki mülk sahibi (hukuki), profesyoneller (yöneticiler), nitelikli işçiler, çiftlik sahibi ve kiracı gruptur
- ❖ Hiyerarşinin altında olan meslek gruplarının daha genç olmasının nedeni, bu gruplara girenlerin, meslek hayatına yeni başlayanlar olmasıdır.
- ❖ Boran’a göre, sosyal hareketlilik, hiyerarşinin üst gruplarına doğru daha zordur.

b) Toplumsal Yapı Çalışması

- ❖ Onun temel sosyolojik eseri ‘Toplumsal Yapı Araştırmaları’dır.
- ❖ Bu çalışmayı irdelemek onun sosyolojisini anlamaktır.
- ❖ Boran bu kitabında yer alan çalışmasını, öğrencisi Fatma Taşkın göl Başaran ile birlikte, 1941-1942 yılları arasında, Manisa’ya bağlı sekiz ova köyü (Adil oba, Tepecik, Sarıçam, Kepenekli, Yılmaz, Saruhanlı, Hacı Rahmanlı, Paşa) ve beş dağ köyü (Siyetli, Kuruköy, Dazyurt, Yayla, Kışla) üzerine yapmıştır.
- ❖ Bu köylerden, Adil oba ve Siyetli köylerini temel örneklem seçerek çalışmasını gerçekleştirmiştir.
- ❖ Boran, bu köylerin üretim biçimi, ürettikleri ve ekolojilerini baz alarak bir toplumsal yapı analizi gerçekleştirir.
- ❖ Kitabın ‘Problem ve Metot’ kısmı, onun sosyolojisini bize veren en önemli kısımdır.
- ❖ Boran, Toplumsal Yapı ve Değişme çalışmalarının, toplumda var olan bir sorunu ortaya koyma ve çözüm üretme gibi polity yönelimli olmalarının bilincinde olarak, öncelikle problemini belirler.
- ❖ Buna göre çalışmanın problemi; bir topluluğun toplumsal yapısının farklılaştığı fonksiyonel kısımlar arasındaki, özellikle iki kısım (alt yapı ve üst yapı) arasındaki ilişkileri aydınlatmaktır.
- ❖ Boran’a göre toplum, farklılaşmış birbirine bağlı birimlerin meydana getirdiği bir bütündür.
- ❖ Toplum, bir kurumlar topluluğudur.
- ❖ Boran, burada toplumu kurumların fonksiyonel bütünlüğü olarak tanımlaması itibarıyla organizmacıdır.
- ❖ Ancak Durkheim’ daki toplumu toplum yapan kolektif bilinç kavramının yer almaması onu Durkheim’ dan uzaklaştırır.
- ❖ Ona göre, sosyal yapı, kurumların birbiriyle az çok bütünleşerek oluşturduğu toplumsal düzendir.
- ❖ Sosyal değişme sürecinde kurumlar çözülme ve yeniden birleşme yaşarlar.
- ❖ Bu süreçte toplumsal bütünleşme gevşer ve gerginlikler ortaya çıkar.

- ❖ Kurumlar, toplumun yapısını oluşturan fonksiyonel birimlerdir.
- ❖ Bu kurumlar insanlar arası yerleşmiş, tekrarlı ve devamlı ilişkiler şekli veya ilişkiler sistemidir.
- ❖ Boran'a göre kurumlar iki kısımdır; toplum-doğa ilişkilerinden kaynaklı insanlar arası ilişkiler sistemi ve doğrudan toplum-doğa ilişkilerinden doğmayan insanlar arası ilişkiler sistemi.
- ❖ **Birincisi**, insanın doğayı kendi ihtiyaçlarının tatmini için işletmesinden doğan insanlar arası ilişkilerdir.
- ❖ **İkincisi** ise bu ilişkilerden doğanlardır.
- ❖ Ona göre, bilime uygunluğun kriteri verilen hükmün olgusal olarak ispat edilmesidir ve bilimsel metot nicel karşılaştırmadır.
- ❖ Boran'a göre saha araştırması, araştırmacının incelediği sosyal olayın taşıyıcısı olan fertlerle, zümrelerle, (Boran, sınıf kavramından alt yapı-üst yapı kavramlaştırmasını kullanmaktan kaçındığı gibi özellikle kaçınır, aynı zamanda bu tavır, Türk sosyoloji literatüründe Marksçı sosyoloji kavramlarının henüz yer etmemesi olarak da görülebilir), toplulukla doğrudan temasa geçerek yapılan incelemedir.
- ❖ Veriler doğrudan gözlem ve çeşitli tekniklerle elde edilir.
- ❖ Araştırmacı yazılı kaynaklara da başvurabilir.
- ❖ Araştırılmak istenen sosyal olay topluluğun gündelik hayatından elde edilen veriler ile tespit edilir.
- ❖ Boran, sosyolojide kontrollü gözlemin yani doğa bilimlerindeki deneyin nasıl yapılması gerektiğini açıklarken, pozitif bilime anlamacı sosyolojiden türeyen, konvensiyonalist bilim tarafından yöneltilen eleştirileri de hatırlatır.
- ❖ Boran'a göre, sosyal olayları laboratuara sokamayacağımız için inceleyeceğimiz olayı, ona etki eden şartların sabit kaldığı birimlerde incelersek, kontrollü gözleme yakın bir durum elde etmiş oluruz.
- ❖ Sosyolojik araştırmalarda dikkat edilmesi gereken nokta, problemimizi doğrudan etkileyen diğer olayları belirleyerek gözlem birimlerini buna göre seçmektir.
- ❖ İncelenen köyler bu şekilde belirlenmiştir.
- ❖ Şehre uzak ve yakın iki köy grubu alınmış ve bu köy gruplarının toplumsal yapısının, iktisadi yapı ve ekolojik mevki itibarıyla nasıl farklılaştığı ele alındığı için köylerin aynı kültürel yapıda olmasına yani göçmen olmamasına dikkat edilmiştir.
- ❖ Boran araştırma konusunu, araştırma stratejisini belirledikten sonra uygulamanın sonuçlarını rapor eder.
- ❖ Boran, bu süreçte, araştırma konusunu tanımlama biçimine binaen belirlediği araştırma stratejisini takip eder; ekoloji, demografik özellikler, ekonomik durum, sosyal tabakalaşma, dışla ilişkiler, aile ve kültürel değişme yani şehirli âdetlerin yayılımı.
- ❖ Bu kısımda da onun sosyolojisini tespit edecek veriler analiz edilecektir.
- ❖ Boran öncelikle ele aldığı iki köy tipinin ekolojisini verir.
- ❖ Buna göre ova köyleri (açık köy tipi) şehir ile yakındır.
- ❖ Ulaşım ve haberleşme vasıtalarına sahiptir.
- ❖ Oysa dağ köyleri (kapalı köy tipi) şehre uzak ve ulaşım ve haberleşme vasıtalarından görece mahrumdur.
- ❖ Ova köyleri piyasaya dönük üretim yapan açık köylerdir.
- ❖ Dağ köyleri ise, geçimlik üretim yapan kapalı köylerdir.
- ❖ Bir de kapalı halden açık hale doğru evrilen orta tip köyler vardır.
- ❖ Köyler tarihsel süreçte feodalitenin baskısından, dağ köyleri daha az olmak üzere, kurtulmuşlardır.
- ❖ Boran, köylerin feodalitenin baskısında kurtulma sürecini I.Dünya savaşı ile ve yeni düzenin kurulmasını yine bir siyasi olay olan Cumhuriyet ile başlatır.
- ❖ Boran köylerin şehirleşerek değişme sürecini dışla ilişkilere indirger.
- ❖ Onun toplumsal değişme kriteri öncelikle şehirleşmedir.
- ❖ Şehirleşerek toplumlar kendi üretim biçimlerini de değiştirerek evrimleşeceklerdir.
- ❖ Boran'a göre köy kasabalaşarak şehirleşmektedir.
- ❖ Fakat kasabaların eski, tutucu, 'Müslüman kasaba', yerli yanına doğru değişmektedir.

- ❖ Kasabalar ve şehirler eski ve yeni arasında bir ikilik yaşamaktadır.
- ❖ Boran, bir öngöründe bulunarak bu ikiliğin zaman içinde daha da keskinleşeceğini ifade etmektedir.
- ❖ Boran bölgedeki asıl farklılığın memur ve yerli halk arasında olduğunu belirtir.
- ❖ Boran köylerde ailenin durumunu incelerken, aile tipolojisini serimler.
- ❖ Ailenin çekirdeğini evli çift meydana getirir.
- ❖ Birkaç çiftin bir araya geldiği aile çok çekirdekli ailedir.
- ❖ Modern aile tek çekirdekli ailedir.
- ❖ Tek çiftli ve diğer akrabaların karıştığı aileye ‘karışık aile’ demektir.
- ❖ Aile tiplerini ayrıca ‘dikine mürekkep’ ve ‘yanlama mürekkep’ aile olarak ayırır.
- ❖ Dikine mürekkep aile; anne-baba ve evli kardeşlerden, yanlama mürekkep aile ise evli kardeşlerden oluşur.
- ❖ Boran, köylerin şehirleşmesini bir kültürel yayılım süreci olarak değerlendirir.
- ❖ Ancak kültür yayılımı tek yönlü determinist bir süreç değildir.
- ❖ Kültürün yayıldığı topluluğun tepkileri de bu süreçte önemlidir.
- ❖ Boran çalışmasının bu kısmında daha çok sosyal psikolojiden yararlanır.
- ❖ Ona göre, eğer bir toplum kendisinden daha üstün bir toplum ile karşılaşırse çekingen ve korkak davranır.
- ❖ İncelediği köylerde halkın şehiriye karşı tutumu bu mihverdedir.
- ❖ Boran, nihayetinde, köy incelemelerinin toplumun ekonomik ve sosyal yapısı arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyduğu için önemli olduğunu ve zaten sosyolojinin, toplumun farklı kısımları arasındaki bağılılığı ortaya koyması gerektiğini, bildirir.
- ❖ Boran’ın en önemli sosyolojik çalışmasını irdelediğimiz bu kısımda görülmüştür ki, Boran’ın ontolojik yaklaşımı genel olarak holistiktir.
- ❖ Holistik yaklaşımın içinde tek boyutlu değildir.
- ❖ Sosyal olgu ve kurumları analiz ederken Marksist ve işlevselci sosyoloji kuramlarını birlikte kullanmaktadır.
- ❖ Topluluk içinde iktidar için rekabet eden grupların varlığını ifade etmesi, onun toplum anlayışının uyumcu değil çatışmacı olduğunu göstermektedir.
- ❖ Sosyolojiyi bilim olarak pozitivist bir tutumla ele almaktadır.
- ❖ Pozitif sosyolojinin bilim anlayışı olan doğa bilim benzeri bir sosyolojiyi ön görür.

c) Şehir Çalışmaları

- ❖ Boran’ın Adımlar, Yurt ve Dünya dergi yazılarının ağırlıklı konusu toplumsal değişme bağlamında şehirleşme ve sorunları ile birlikte köy kalkınmasıdır.
- ❖ Boran, toplumsal değişmeyi, Marksist bir şekilde, üretim araçlarının ve kullanılan enerji türünün değişmesi ile birlikte yaşanan evrensel bir toplum hadisesi olarak kavramlaştırır.
- ❖ Topluluklar, sanayileştikçe kapalılıklarını yitirmekte ve daha geniş bir bütüne ait iş bölümünün bir parçası olmaktadır.
- ❖ Boran, toplumsal değişmeyi gene, üretim biçimi ve ekolojiyi merkeze alarak, tanımlamaktadır.
- ❖ Boran, toplumsal değişmeyi üretim araçlarının birikerek değişmesi bağlamında, bir evrimsel süreç olarak kavramlaştırmaktadır.
- ❖ Boran, sosyal evrimi özel bir konu olarak ele aldığı yazısında, 19.yy. evrim düşüncesinin özelliklerinden bahseder.
- ❖ 19. yy. evrim düşüncesi; zorunlu, tedrici, tek çizgilidir.
- ❖ Bu evrim düşüncesi aynı zamanda, ilerleme gibi ahlaki bir ideyi işin içine sokmuştur.
- ❖ Boran, böyle bir evrim düşüncesini realite ile bağdaşmadığı için eleştirir.
- ❖ Ona göre, evrim eleştirme meselesinde insanlar aşırıya kaçmaktadır.
- ❖ Boran, evrensel bir sosyal evrimin, aile ve din gibi sosyal şekillerde olmasa dahi, insanın biyolojik ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere kullandığı, teknoloji alanında var olduğunu, savunan, temelde Marksist değişim düşüncesini savunmaktadır.
- ❖ Evrimi birikerek değişme olarak tanımlayan Boran, insan doğa ilişkilerinin aracı teknolojide birikerek değişimin görüldüğünü bu itibarla da evrimin bu alanda varlığının söz konusu olduğunu ifade eder.

- ❖ Ancak Marks ile ayrıldığı nokta, evrimsel erekselciliği reddetmesidir.
- ❖ Ona göre, evrimin seyri ve hızı değişebilir.
- ❖ Boran, aynı zamanda, Marks gibi insan ve doğa arasındaki ilişkiyi dialektik bir şekilde ele almaktadır; insan alet yaparak doğayı işler ve hem alet hem de doğayı işleme biçimi insana tesir eder.
- ❖ Boran, toplumsal değişimin toplumlar arası boyutunu da vurgular.
- ❖ Ona göre, toplumlar bir bütünün parçalarıdır, iç ve dış değişimler birbirlerini ideolojik olarak etkilemektedirler.
- ❖ Toplumlar arası ilişkinin araçları ise ekonomik süreçler, ulaşım ve iletişimdir.
- ❖ Boran, toplumlar arası ilişkilerde toplumların gördüğü fonksiyona göre farklılaşarak kimilerinin merkezde kimilerinin çevrede yer aldığını söylerken 1960'lı yıllarda Türk düşüncesinin temel kavramsal çerçevesini oluşturan bağımlılık okulunun terimlerini kullanması ilgi çekicidir.

d) Edebiyat Sosyolojisi

- ❖ Boran'ın bu konudaki dergi yazıları ölümünden sonra kitap halinde toplanarak yeniden yayınlanmıştır.
- ❖ Bu kısımda söz konusu dergi yazılarının kendisi kullanılmıştır.
- ❖ Boran, edebiyat ve sanat sosyolojisine dair ilk yazılarını sahibi ve yayın müdürü olduğu, DTCF'den arkadaşları ile birlikte çıkardığı Yurt ve Dünya dergisinde yayınlamıştır.
- ❖ Boran, ayrıca, hem Yurt ve Dünya'da hem de Adımlarda kitap eleştirisi ve çeviriler de yapmıştır.
- ❖ Yurt ve Dünya dergisi, 1941-1944 yıllarında toplam 5 cilt ve 42 sayı olarak yayımlanmıştır.
- ❖ Ancak Boran, 1943 yılında Adımlar dergisini kurarak bu dergiden ayrılmıştır.
- ❖ Derginin çıkış yazısında derginin çıkış amacı, dünya görüşü ve ele alınacak konular belirlenir.
- ❖ Boran'ın sanatı ve edebiyatı ele alışı, Marksist sosyoloji itibariyledir.
- ❖ Fakat öncelikle sanat eserini ve sanatçıyı toplumsal bir ürün ve birey olarak ele almaktadır.
- ❖ Onun edebiyat sosyolojisinde en çok bilinen yazısı, Halide Edip'in romanlarını tahlil ettiği makalesidir.
- ❖ Boran, Halide Edip'in romanlarında çizdiği güçlü kadın karakterlerine hayran olduğunu ve ilk okuduğu sıralarda oldukça etkilendiğini belirtir.
- ❖ Boran'a göre, romancılar karakterlerini iki şekilde kahramanlaştırmaktadırlar; ilk biçim, romanda karakterin kendi sosyal muhitinin bir tiplmesi, ikinci şekilde ise tam tersi kendi sosyal çevresinden kopararak kahramanlaştırma gerçekleştirilmektedir.
- ❖ Halide Edip, ikinci şekli benimsemektedir
- ❖ Boran'a göre, Halide Edip'in Lale'nin şahsiyetinde eski ve yeni değerlerin çarpışmasını anlatması ve Rabia tiplmesi, onun bu iki romanının 'sosyal roman' olma iddiasıdır.
- ❖ Boran'a göre, Halide Edip'in yeni ve eski romanlarının ilk ortak özelliği güçlü kadın karakterleri ise ikinci özelliği aşk temasının işlenmesi; üçüncü özelliği ise, yazarın dünya görüşünün değişmemesidir.
- ❖ Onun dünya görüşünü ele veren romanı, Yeni Turan'dır.
- ❖ Bu romanda batılılaşmış Müslüman bir Türk toplumu tasvir edilmektedir.
- ❖ Boran, Yurt ve Dünya dergisinde yayımladığı bir diğer Türk romanı ile ilgili yazısında, 1940'lı yılların popüler kadın romancıları olan Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkand ve Mevrure Sami'yi 'şekerli şurup gibi bayıltıcı' bir duygusallık içeren romanlarından ötürü eleştirmektedir.
- ❖ Ona göre, bu romanlar masalların modernleştirilmiş şeklidir
- ❖ Boran, bu romanları okuyan genç kızların; ruhsal gelişimi tamamlanmamış ve edebi terbiyelerinin eksik olduklarını, söyler
- ❖ Boran, aslında bu romanların toplumun kendini vermiyorsa da toplumun yükselen değerlerini verdiğini belirtir.
- ❖ Bu değer ise servetin önemidir.
- ❖ Ancak romanlarda kadın kahramanlar zenginliğe de burun kıvrıp aşkı tercih etmektedirler çünkü bir yeni değer daha toplumda belirmiştir bu da aşktır.
- ❖ Son tahlilde ise, sosyal mevki ve servet aşka feda edilmediği, romanlarda görülmektedir.

- ❖ Boran, bu romanların toplumsal gerçekliğin sorunlarını yansıtmadığını ve köy ve şehirdeki kitlelere inemediğini belirtmektedir.
- ❖ Boran'ın bu eleştirilerinden anlaşılan, onun, Türk Edebiyatının ve sinemasının önemli bir yaklaşımı olan toplumsal gerçekçilik akımından yana tavır koyduğudur.

2) İBRAHİM YASA

- ❖ Yasa çalışmalarında nicel tekniklere önem vermekle beraber bu sonuçlardan nitel ve kültürel sonuçlar da çıkarabilmiştir.
- ❖ Bu özellik onun sosyolojisinin en temel niteliğidir.
- ❖ Asla nicel-sayısal veri ile yetinmemiştir
- ❖ Köy monografilerinin en gündemde olduğu 40'lı yılların başlarında Hasanoğlu köy çalışmasını 25 yıl sonra da tekrarlayarak esas ilgisinin değişme noktasında olduğunu bize göstermektedir.

a) Toplumsal Yapı ve Değişme Çalışmaları

- ❖ Türk sosyolojisinde kuramsal olarak Marksist ve işlevselci sosyolojik yaklaşımlar, pozitivist metodoloji ve nicel tekniklerle mikro alan çalışmaları köy monografileri ile başlamıştır.
- ❖ Erken Cumhuriyet döneminde başlayan bu çalışmaların öncü isimlerinden biri de İbrahim Yasa'dır.
- ❖ Bu kısımda Yasa'nın ilgili çalışmaları analiz edilecektir.
- ❖ Bu konuda ilk eseri, Ankara yakınlarındaki ve ilk köy enstitüsünün kurulduğu, Hasanoğlu köyü üzerindedir.
- ❖ Yasa araştırmasını burada asker-öğretmen iken öğrencileri ile gerçekleştirmiştir.
- ❖ Alan araştırması, Hasanoğlu Köyü'nde 1944-45 yıllarında yapılmıştır.
- ❖ Yasa, Türkiye'de köy çalışmalarının başlamasında Mahmut Makal'ın bu yıllarda "Bizim Köy" adlı eserinin yayımlanmasının etkili olduğunu bildirir.
- ❖ Yasa için önemli olan, Türk devrimi sonrası batılılaşmayı hedefleyen Türkiye'de toplumsal değişme üzerinde bu hamlenin etkisini görmektir.
- ❖ Yasa, Hasanoğlu Köyü'ne tren istasyonu yapılan 1915'den itibaren çalışmanın yapıldığı 1944 yılına kadar geçen yaklaşık 30 yıl sürecinde topluluğun değişim seyrini tespit etmeyi hedefler.
- ❖ Yasa'ya göre, ulaşımın geliştiği yerler Türk devriminin etkisinin en fazla olduğu yerlerdir.
- ❖ Onun temel hipotezi: ulaşım ve sanayileşmenin geliştiği merkezlerin civarındaki köylerde sosyal ve ekonomik değişmeler, olduğudur.
- ❖ Hipotetik-dedüktif akıl yürütme ile tarif edilen bir pozitivist metodolojinin ana çizgisini serimlemektedir.
- ❖ Onun temel hipotezine göre, tren yolunun geçmesi ile söz konusu köy kapalı köyden, açık köy haline geçmiştir.
- ❖ Araştırma kapsamında ele alınan konular şunlardır: Köyün doğal çevresi, köyün sosyal yapısı, köyün üretim biçimi, köyün kültürel durumu, sosyo-ekonomik faaliyetlerde değişme ve gelişmeler.
- ❖ Yasa, köyde köy enstitüsünün yapımı ile birlikte çevresel değişimlerin olduğunu bildirmektedir.
- ❖ Yasa'nın tespitlerine göre, köyün sosyo-ekonomik yapısına en fazla etki eden tren yolunun köyden geçmesi ile köyün dış temasının artmasıdır.
- ❖ Köye iletişim araçlarının girmesi de bu ulaşım aracı sayesinde olmuştur.
- ❖ Bu şekilde köylünün zaman ve mesafe kavramları artık değişmiştir.
- ❖ Zamanı daha fazla planlamak durumunda kalmaktadırlar.
- ❖ Örneğin köye artık "maharet" diye bir kavram girmiştir.
- ❖ Köy enstitüsünün inşası ile yeni iş kolları açılmıştır.
- ❖ Hasan oğlu'nun temel geçim türü tarım ve hayvancılıktır.
- ❖ Ancak köye tren yolunun gelmesi ve enstitü ile yeni geçim yollarında eklenmiştir.
- ❖ Köy topluluğu içinde müteahhit ve memur kesimi oluşmuştur.
- ❖ Birinci Dünya Savaşı sırasında açılan tren yolunun etkisi ile köy yavaş yavaş kapalı köyden açık köy durumuna geçmiştir.

- ❖ Hasanoğlu köyünün tarımsal üretimi konusunda Yasa'nın bulguları şöyledir; köyde arazi boldur ancak köyde kiralama ve ortaklık usulü ile tarımsal üretim yapılmaktadır.
- ❖ Köyde tarımsal üretim araçları oldukça ilkelidir.
- ❖ Topraksız köylüler köye sonradan yerleşenlerdir.
- ❖ Yeni iş imkânlarının açılması tarımsal üretimi olumsuz etkilemiştir.
- ❖ Öyle ki, 1944 yılında köylü yiyeceklerini dışarıdan edinmek zorunda kalmıştır.
- ❖ Köylünün hayat standardı oldukça düşüktür; bu yüzden sosyal tabakalaşma pramidinde en üst ile en alt grup arasında önemli farklılaşma yoktur.
- ❖ Köylü yeniliklere karşı ilgisizdir.
- ❖ Köyde gittikçe sosyal dayanışma da zayıflamaktadır.
- ❖ Yasa köy ailesinin kuruluşuna dair nitel gözlem verileri ile birlikte evlenme yaşı ortalamaları gibi nicel verileri bize aktarmaktadır.
- ❖ Buna göre, köyde ailenin kuruluşu yani evlenme törenleri üç safhada gerçekleşmektedir: tanışma, nişan ve düğün.
- ❖ Köyde evlenme yaşı şehre göre düşüktür.
- ❖ İktisadi zorunluluklar bu durumu ortaya çıkarmaktadır.
- ❖ Köyde Birinci Dünya Savaşı dolayımı ile eşlerini kaybeden çok sayıda dul kadına rastlanmaktadır.
- ❖ Köy haneleri uzak ve yakın akrabalarından oluşmaktadır.
- ❖ Artık zamanla şehre kız vermeler artmıştır bunun nedeni ise köy halkının modernleşme eğilimidir.
- ❖ Köyde eğitim ise iki başlıdır bir yanda geleneksel okul diğer yanda ise devletin açtığı ilkökul faaliyet göstermektedir.
- ❖ Yasa, eski eğitim sisteminin devrimlerle yıkılmasının ardından köylünün epey bocalamış olduğunu, bildirir.
- ❖ Köylünün dış dünya ile ilişkisi ve ilgisi çok azdır.
- ❖ Halk odası ise faaliyet göstermemektedir.
- ❖ Köylünün dini inanç ve pratikleri konusunda ise Yasa'nın tespitine göre, tren yolunun gelmesi ile birlikte gittikçe azalan bir özene sahiptir.
- ❖ Köylü zor durumlarında Tanrı'ya sığınmaktadır.
- ❖ Kadınların dini inançları erkeklere oranla daha güçlüdür.
- ❖ Yasa köye tren yolunun gelmesinden itibaren geçen 30 yıllık süreçte toplumsal değişimleri şöyle özetlemektedir: Tren yolu ile yeni ve modern meslekler köye girmiştir.
- ❖ Köy halkı gündelik ve sosyal davranışları konusunda modernleşmiştir.
- ❖ Köylüler arasında bireyselleşme artmıştır.
- ❖ Sosyal dayanışma zayıflamıştır.
- ❖ Ev dekorasyonları şehirleşmiştir.
- ❖ 30 yıl önce köy merkezi cami etrafı iken artık iktisadi faaliyet alanları köy merkezi olmuştur.
- ❖ Mahalle mektebinin yerini ilkökul almıştır.
- ❖ Köyde haberleşme ağı modernleşmiştir.
- ❖ Köy nüfus ve iş-meslek hareketliliği bakımından daha aktif hale gelmiştir.
- ❖ Ticari usul trampadan para ekonomisine geçmiştir.
- ❖ Medeni kanun köyde resmî nikâh'ın ve veraset kanunun uygulanmasını sağlamıştır.
- ❖ 1968 yılında Hasanoğlu çalışmasını tekrarlamıştır.
- ❖ Yasa ilk araştırmadan 25 yıl sonra Hasan oğlu'daki toplumsal değişimleri gene nicel verilere dayalı olarak tespit etmiştir.
- ❖ İlk göze çarpan konut kooperatiflerine ait binalardır.
- ❖ Köyün nüfusu artmış ve bir kasaba topluluğu haline gelmiştir.
- ❖ Aile başkanlarının Ankara gidiş-geliş sıklıkları artmıştır.
- ❖ Şehre yerleşen ailelerin sayısı artmıştır.
- ❖ Evlenme adetleri ortadan kalkmamıştır.
- ❖ Akraba evliliği azalmıştır iki çocuklu aile sayısı tüm aileler içinde dörtte birlik bir oranı teşkil etmektedir.
- ❖ Aile başkanları eskisinden daha fazla çocuklarının eğitimi ile meşguldür.

- ❖ Köyde çiftçi olanların sayısı düşmüş memur ve işçi olanların sayısı artmıştır.
- ❖ Sağlık- temizlik alışkanlıkları modernleşmiştir.
- ❖ Köyde boş inanç alışkanlıkları devam etmektedir.
- ❖ Kadınların dinsel eğilimleri erkeklere oranla daha katıdır.
- ❖ Tüm bu sonuçlar din konusu hariç köyde ciddi bir nüfus hareketliliği ve modernleşme, şehirleşme dikkat çekmektedir
- ❖ Yasa'nın diğer bir köy monografisi Sindel Köyü çalışmasıdır (1969).
- ❖ Sindel Köyü bir Batı Anadolu köyüdür.
- ❖ Sindel, Yörük göçebe halkın yerleştirilmesi ile oluşmuş bir köydür.
- ❖ Yasa, göçebe aşiretten yerleşik hayata geçme sürecinde yaşanan toplumsal değişimleri tespit etmek üzere araştırmasını gerçekleştirmiştir.
- ❖ Köyde hayvancılığa dayalı bir geçim ekonomisi söz konusudur.
- ❖ Yasa, demokrasiye geçildikten sonra köyde gericiliğin ve particiliğin arttığını belirtir.
- ❖ Yasa'ya göre, bir köyün toplumsal ve ekonomik yapısını ortaya çıkarmak için ilk önce iş-güç tarzı ile ekolojiye bakılmalıdır.
- ❖ Sindel Köyü'nün temel iş-gücü tarımsaldır.
- ❖ Toprağın yüzde sekseni işleyen köylüye aittir.
- ❖ Sindel Köyü'nün önceki iş-gücü ise çobanlıktır.
- ❖ Araştırmanın temel hipotezi, köyün iş-gücünün değişimi ile toplumsal değişimin meydana geldiğidir.
- ❖ Köylülerin başlangıçtan beri üç aşamalı bir iş-güç değişimi olmuştur: çobanlık, devecilik ve ortakçılık.
- ❖ Atatürk Devrimleri köyü değiştirdiği halde pek az köylü devrimlere anılarında yer vermektedir.
- ❖ Yasa, Durkheimci ve Playci metodolojiyi karşılaştırır.
- ❖ Buna göre, Drkheimci çalışanlar tarihsel veri ve resmî rakamlarla araştırma yapmaktadırlar. Le Playci medolojide çalışanlar ise aile bütçeleri gibi nicel verilere başvurumaktadırlar.
- ❖ Yasa'ya göre, köy monografileri tipik köy özellikleri gösteren köylere yapıldıkça elde edilen sonuçlar genellenebilir bir niteliğe kavuşacaktır.
- ❖ Üç temel araştırma sorusu çerçevesinde çalışma yürütülmüştür; Sindel Köyü'nün doğal çevresinin sosyal organizasyona etkisi nedir?, Sindel Köyü'nün Bergama kasabası ile etkileşimi nasıldır?, Sindel köyü ile civar köyler arasında benzerlik var mıdır?
- ❖ Sindel Köyü araştırmanın yapılmasından yüzyıl önce göçebelerin Osmanlı hükümeti tarafından yerleştirmesi ile kurulmuştur.
- ❖ Çobanlıktan tarıma geçme, sosyal hayatı ve manevi alanları değiştirmiştir.
- ❖ Toprağa yerleşmeden önce, rastlanan ağaların yerini yerleşimden sonra kasaba zenginleri almıştır.
- ❖ Toprağa yerleşince karakullukçu ve ortakçı toplumsal gruplar ortaya çıkmıştır.
- ❖ Köyün nüfus artışı, yetersiz tarımsal üretimden ötürü çok az artmaktadır.
- ❖ Köyde aileler daralarak modernleşmektedir.
- ❖ Bunun nedeni ise ekonomik zorunluluklardır.
- ❖ Köylü üreticiler zor işlerde çalışmayı istememektedir.
- ❖ Yasa'ya göre bunda etken köylünün kanaatkâr dünya görüşüdür.
- ❖ Çok yavaş da olsa köyün ekonomik, teknik ve kültürel yeniliklerle değişeceğine inanılmaktadır.
- ❖ Halkın henüz düşün hayatını genişletecek iletişim ve haberleşme araçları yoktur.
- ❖ İbrahim Yasa, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve değişme konusunda en kapsamlı ve önemli tespitlerini sunduğu eserini 1970 yılında yayınlamıştır.
- ❖ Yasa'ya göre, Türkiye az gelişmiş bir Doğu ülkesidir
- ❖ Ona göre, tüm az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bizde de ekonomik sömürü düzeni devam ettiği için demokratik bir rejim de kurulamamaktadır.
- ❖ Türkiye henüz mayası tutmamış ve yolunu arayan bir ülke konumundadır.

- ❖ Yasa bir toplumsal yapının nasıl inceleneceğini araştırma başlıkları ile belirtir: Toplumun demografik yapısı, etnik ve kültürel yapısı, ekonomi politik ve toplumsal tabakalaşma ve sınıflar, toplumsal değişme ve temel sorunlar.
- ❖ Evrensel olarak herhangi bir toplumu belirleyen evrensel kültür unsurları şunlardır: aile ve akrabalık, dil, tarih ve gelenekler, din, eğitim ve siyasal örgüt. İlkel toplumlarda toplumsal yapıyı belirleyen unsur aile ve akrabalıktır.
- ❖ Kültürün sürekliliğini ise dil sağlamaktadır.
- ❖ Yasa'ya göre etnik yapı; bir topluluğun ırk, dil, din, kültür unsurlarının karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan bir kavramdır.
- ❖ Etnik birlik ise, toplumsal ve kültürel bir homojen itedir.
- ❖ Toplumsal yapı incelemelerinin bir diğer konusu ise ekonomi politiktir.
- ❖ Ekonomi politik, insanların yaşamak için yaptıkları ortak çalışma olan üretim ve üretim dolayımı ile aralarındaki kurdukları çeşitli ilişkilerin bütünüdür.
- ❖ Toplumsal tabaka, bir toplumun iş bölümünün sonucu ortaya çıkan gruplaşmalardır.
- ❖ Buna göre tabakalaşma mesleklaşma ile bağlantılıdır.
- ❖ Toplumsal sınıf ise, bir toplumun farklı kriterlere göre ayrımlaşması ile oluşan gruptur ki bu kriterlerin en önemlisi ekonomik düzeydir.
- ❖ Yasa 1961 Anayasası ile Türkiye'de toplumsal sınıf bilincinin gelişmesi arasında önemli bir ilişki görmektedir.
- ❖ Türkiye'de işçi sendikalarının kurulabilmesi bu bilinçlenmeyi sağlamıştır.
- ❖ Yasa, Türk toplumunun sorunları başında bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin farklılığına da işaret etmektedir.
- ❖ Yasa, Türk toplumunda görülen aile yapısına ilişkin türleri dörde ayırmaktadır: göçebe ailesi, köy ailesi, kent-kasaba ailesi, gecekondu ailesi ve taygeldi ailesi.
- ❖ Bunların içinde Yasa'nın aile çalışmalarında yer verdiği orijinal aile türü taygeldi ailesidir.
- ❖ Bu aile; karşı cinsten çocukların olan dul insanların evlenmesi ile oluşmaktadır.
- ❖ Karşı cinsten çocuklara "tay" adı verilmektedir.
- ❖ Bu genç çocuklardan tarımsal üretim alanında yararlanılması onlara bu ismin verilmesinin nedenidir.
- ❖ Dul bireyler evlenmeden karşı cinsten genç çocuklarını evlendirirler. Böylece bu çocukların birbirlerini konumlandırma sorunlarının ötesine geçmek amaçlanmaktadır
- ❖ Yasa, toplumsal yapımızın temel unsurlarını analiz ettikten sonra toplumsal yapının özelliklerini şu şekilde saymaktadır: otoriteye ve birincil gruplara bağlılık, toprağa bağlılık, sihirsel ve dinsel inançlara bağlılık. Bu özelliklerin inşa ettiği kişiliklerin özellikleri ise; içe dönüklük, kuşkuculuk ve güvensizlik, bencilliktir.
- ❖ Toplumsal kalkınma; toplulukların ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunlarını iyileştirmek, onları ulus içinde birleştirmek, halkın çalışmasını devlet olanakları ile birleştirmektir.

b) Aile Yapısı Üzerine Çalışmaları

- ❖ 1966 yılında yayımlanan çalışmada; gecekondu ailesinin doğuşu, oluşumu, gelişimi ele alınmaktadır.
- ❖ Yasa, Türkiye'de gecekondulaşmanın altında yatan köyden şehre göçün nüfus ve ekonomik nedenlerini irdeler buna göre, eşitsiz toprak dağılımı ve işsizlik, artan nüfusu besleyemeyen küçük toprak dağılımı, tarımda makineleşme göçe ve dolayısıyla gecekondulaşmaya neden olmaktadır.
- ❖ Tüm bu etkenler ülkemizde 1945 sonrası iç göçün artışına neden olmuştur.
- ❖ Gecekondu konutların yapısal özelliklerinde dikkat çeken helaların ve çeşmelerin ortaklaşa oluşu ve evlerin sıhhi olmaması köy evlerine benzemeleridir.
- ❖ Köy ailesi şehre göçerken üç aşamadan geçer; şehrin yaşam koşullarını araştırma, iş bulma ve ailenin getirilmesi son olarak bir gecekonduya sahip olma
- ❖ Ailenin çözülmesi boşanma değil ölümdür.
- ❖ Yasa, çok içkin bir tespit yapar.
- ❖ Gecekondu ailelerinde çocuklarının ilerdeki mesleklerinin memur olmasını istemelerinin nedeni olarak Türk toplumunda görülen "efendilik Kompleksi"ne bağlar.

- ❖ Gecekondlu ailesi gelirlerini arttırarak; ev sahibi olmayı, çocuk okutmayı ve geçimlerini iyileştirmeyi arzu etmektedirler.
- ❖ Gecekondlu ailesinin yemek saatlerini yedikleri besinlerin türlerini iş-güçleri belirlemektedir.
- ❖ Eğer şehirli besin maddeleri ucuz ve kullanımı kolaysa tercih etmektedirler.
- ❖ Gecekondlu ailesi günlük zamanlamalarında, sağlık ve hijyenik davranışlarında, giyim-kuşamlarında gittikçe şehirli özellikleri benimsemektedirler.
- ❖ Eğitim, haberleşme konularda şehirleşse dahi dinsel inanışlar konusunda köy ailesine benzemektedir.
- ❖ Aile gezmelerine önem vermektedirler.
- ❖ Gecekondlu aileleri bölgesel farklılıklarını şehirleşerek aşmaktadırlar.
- ❖ Ancak şehirliyle karşı olumlu düşünceler geliştirmemektedirler.
- ❖ Örneğin şehirli zenginler alın teri ile kazanmamaktadır.
- ❖ Şehirli kendilerini üstün ve ayrıcalıklı görmektedirler.
- ❖ Yasa'nın aile ve toplumsal değişmeye odaklandığı bir diğer önemli çalışması Almanya'dan yurda dönen işçi aileleri üzerine yaptığı araştırmadır.
- ❖ Dış göçün en önemli toplumsal etkisi yeni iş-güç alanlarının açılması ve arkada kalanları tüketici hale sokmasıdır.

ÜNİTE SONU

